Nurullayeva Nazirabonu Nasullayevna

Buxoro yuridik texnikumi Davlat huquqiy faoliyat 1-bosqich talabasi

YOSH AVLODNI HUQUQIY TARBIYALASHDA O‘QITUVCHINING O‘RNI

Annotatsiya

Ushbu maqolada yosh avlodni huquqiy tarbiyalashda o‘qituvchining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. O‘qituvchining huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirishdagi vazifalari tahlil qilingan. Shuningdek, ta’lim jarayonida huquqiy tarbiyani samarali tashkil etishning asosiy usullari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar

huquqiy tarbiya, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, o‘qituvchining o‘rni, yosh avlod, ta’lim jarayoni, qonunlarga hurmat.

Kirish

Bugungi globallashuv va jadal rivojlanish sharoitida jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlodni huquqiy jihatdan tarbiyalash, ularda qonunlarga hurmat, huquq va majburiyatlarga mas’uliyat bilan qarash ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda ta’lim tizimi va unda faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilarning o‘rni beqiyosdir.

O‘qituvchi yoshlarning huquqiy ongini shakllantirishda asosiy tarbiyaviy kuch bo‘lib, u nafaqat bilim beruvchi, balki huquqiy tarbiya beruvchi shaxs sifatida ham maydonga chiqadi. Shu bois, yosh avlodni huquqiy tarbiyalashda o‘qituvchining roli va vazifalarini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Huquqiy tarbiya tushunchasi va uning ahamiyati

Huquqiy tarbiya shaxsda huquqiy ong, huquqiy bilim va huquqiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. U yoshlarning jamiyatda amal qilayotgan qonun-qoidalarni anglab yetishi, o‘z huquq va majburiyatlarini bilishi hamda ularga rioya etish ko‘nikmalarini hosil qilishda muhim o‘rin tutadi. Huquqiy tarbiya jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda huquqiy tarbiyaning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Chunki huquqiy bilimga ega bo‘lgan yoshlar turli huquqbuzarliklarga berilmaydi, o‘z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni his etadi va jamiyat hayotida faol ishtirok etadi. Shu sababli huquqiy tarbiya umumiy tarbiya tizimining ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Yosh avlodni huquqiy tarbiyalashda maktab va oliy ta’lim muassasalari muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayonda o‘qituvchilar yetakchi rolni bajaradi. O‘qituvchi tomonidan beriladigan huquqiy bilimlar yoshlarning kelgusida ongli va mas’uliyatli fuqaro bo‘lib yetishishiga zamin yaratadi.

Huquqiy madaniyatda o'qituvchining o'rni o'ta muhimdir, chunki u yosh avlodning huquqiy ongi, qonunlarga hurmati va huquqiy savodxonligini shakllantiruvchi asosiy shaxs bo'lib, jamiyat huquqiy madaniyatining uzviy tarkibiy qismi bo'lgan shaxs huquqiy madaniyatini rivojlantirishda ta'lim va tarbiya orqali hal qiluvchi rol o'ynaydi, ya'ni qonunni bilish, qonunga rioya qilish va huquqbuzarlikka murosasiz munosabatda bo'lishni o'rgatadi.

O'qituvchining asosiy vazifalari:

Bilimlarni yetkazish: Talabalarga qonunlar, huquqiy normalar va fuqarolik mas'uliyatlari haqida chuqur bilim berish.

Huquqiy ongi va madaniyatini shakllantirish: Qonunni hurmat qilish, o'z huquqlarini bilish va himoya qilish, boshqalarning huquqlariga rioya qilishni o'rgatish.

Huquqbuzarlikka qarshi kurash: Huquqiy normalarni buzishga nisbatan murosasiz munosabatda bo'lishni shakllantirish.

Axloqiy va huquqiy qadriyatlarni singdirish: Qonun ustuvorligi, adolat va mas'uliyat kabi tushunchalarni tarbiyalash.

Amaliy ko'nikmalarni o'rgatish: Fuqarolik huquqlari va majburiyatlarini kundalik hayotda qo'llashga yordam berish.

Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, ta’lim-tarbiyaning tizimli va uzviy ravishda olib borilishiga alohida e’tibor qaratish, maktabgacha ta’lim tizimidan boshlab, aholining barcha qatlamlariga huquqiy ong va huquqiy madaniyatni chuqur singdirish, shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o‘rtasidagi muvozanatni saqlash g‘oyalarini keng targ‘ib qilish;

yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini chuqur singdirib borish, Konstitutsiyaning muhim jihatlarini ularga bolaligidan boshlab o‘rgatish;

aholi o‘rtasida huquqiy madaniyatni shakllantirish bo‘yicha huquqiy-ma’rifiy tadbirlarni xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini o‘rgatish bilan uyg‘un holda tashkil qilish, shuningdek, har bir fuqaroda davlat ramzlari bilan faxrlanish tuyg‘ularini shakllantirish orqali mamlakatga daxldorlik, vatanparvarlik hissini kuchaytirish;

davlat xizmatchilarining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirib borish, ularda korrupsiya va boshqa huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik munosabatini shakllantirish;

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, shu jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda fuqarolik jamiyati institutlarining manzilli huquqiy targ‘ibotni amalga oshirish borasidagi o‘zaro hamkorligini mustahkamlash;

jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishga doir tadbirlarni tashkil etishda ijtimoiy sheriklik prinsiplaridan keng va unumli foydalanishni tizimli asosda yo‘lga qo‘yish;

ommaviy axborot vositalarining huquqiy axborot bilan ta’minlashdagi rolini oshirish, huquqiy targ‘ibotning innovatsion usullaridan keng foydalanish, shu jumladan, veb-texnologiyalarni qo‘llashni kengaytirish;

yuridik ta’limni takomillashtirish, shuningdek, yuridik kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini rivojlantirish;

jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslarini chuqur tadqiq etish.

Huquqiy tarbiya — bu shaxslarning huquqiy bilimlari, tushunchalari va qadriyatlarini shakllantirish jarayoni bo‘lib, ularni o‘z huquq va burchlaridan xabardor qilish, huquqiy madaniyatni yuksaltirish, qonunlarga hurmat bilan qarashni o‘rgatish, huquqiy ongli va mas’uliyatli fuqarolarni tarbiyalashga qaratilgan. Bu jarayon orqali odamlar o‘z huquqlarini himoya qila oladilar, boshqalarning huquqlariga hurmat bilan qaraydilar va jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlashga hissa qo‘shadilar.

Asosiy Maqsadi:

Fuqarolarning huquqiy bilimini oshirish va huquqiy ongini shakllantirish.

Huquq va erkinliklar haqida to‘liq ma’lumot berish.

Huquqiy madaniyatni rivojlantirish.

Yoshlarni adolat, tenglik va qonun ustuvorligi tamoyillariga hurmat bilan qarashga o‘rgatish.

Qanday Amalga Oshiriladi?

Ta’lim muassasalari: Maktablar, kollejlar, oliy o‘quv yurtlarida huquq darslari.

Oila va mahalla: Uyda va mahalla darajasida huquqiy masalalar muhokamasi.

Ommaviy axborot vositalari: Televideniye, radio, internet orqali huquqiy targ‘ibotlar.

Tashkilotlar: Davlat organlari, nodavlat tashkilotlar, huquqiy kechalar, davra suhbatlari.

Huquqiy tarbiya oiladan boshlanib, ta’lim tizimi va jamiyatning barcha qatlamlarida davom etadigan uzluksiz jarayondir.

Huquqiy madaniyatda ustozning òrni.

Huquqiy madaniyatda ustozning o‘rni cheksiz muhim, chunki ular shaxslarda huquqiy ong, huquqiy tarbiya va qonunlarga hurmatni shakllantiruvchi asosiy omil hisoblanadi; ular huquqiy bilimlarni yetkazib berish, huquqiy madaniyatning mazmun-mohiyatini tushuntirish va uni rivojlantirishda asosiy vositachi vazifasini o‘taydi, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirishga va huquqiy xavfsiz jamiyat barpo etishga hissa qo‘shadi.

Ustozlar bajaradigan asosiy vazifalar:

Huquqiy ongni shakllantirish: Shaxsda huquqiy tushunchalar, huquq va majburiyatlarni anglashni uyg‘otish.

Huquqiy tarbiya berish: Huquq normalariga rioya qilish, qonun ustuvorligini ta’minlashga qaratilgan axloqiy va ma’naviy fazilatlarni shakllantirish.

Huquqiy tajribani o‘rgatish: Jamiyat huquqiy hayotini tushuntirish, huquqiy munosabatlarda to‘g‘ri yo‘l tutishni o‘rgatish.

Huquqiy xavfsizlikni ta’minlash: Fuqarolarni huquqiy bilimlarga egaligini oshirib, huquqiy savodxonligini ko‘tarish orqali huquqiy xavfsiz jamiyat qurilishiga yordam berish.

Huquqiy bilimlarni targ‘ib qilish: Huquqiy masalalar bo‘yicha tushuntirish ishlarini olib borish, qonunlarning mohiyatini ochib berish.

Ustozlar, avvalo, huquqiy bilim beruvchi sifatida, o‘z oldiga aniq maqsad qo‘yib, jamiyatning huquqiy madaniyatini yuksaltirishda bevosita ishtirok etadi va bu orqali jamiyat taraqqiyotiga katta hissa qo‘shadi.

Yuksak salohiyatli ustozlar – shogirdlarining intellektual va axloqiy kamolotiga, Vatan taraqqiyotiga hissa qo‘shuvchi, chuqur hurmatga loyiq, bilimli, yetuk, insonparvar murabbiylar bo‘lib, ular yurt kelajagini barpo etishda beqiyos o‘rin tutadi va o‘z shogirdlariga haq yo‘lida bir harf o‘rgatishning haqqi yuz ganj bilan ado qilinmasligini anglatuvchi ulug‘ zotlardir. Ular ilm-fan, axloq va ma’naviyatni rivojlantirib, shogirdlarida vatanparvarlik va mehnatsevarlikni shakllantiradi.

Yuksak salohiyatli ustozlarning sifatlari:

Bilimli va yetuk: Ilmiy dunyoqarashni shakllantiradi, shogirdlariga chuqur bilim beradi.

Axloqiy va ma’naviy namunadir: O‘z shogirdlariga yuksak insoniy fazilatlar, mehnatsevarlikni o‘rgatadi.

Vatanparvar: Vatan taraqqiyoti va xavfsizligiga xizmat qilishga undaydi.

Shogirdlariga chuqur g‘amxo‘r: Ular uchun o‘zini qarzdor his etishga undovchi darajada mehr-oqibat ko‘rsatadi, mashhur insonlar erishgan yutuqlar ustozlar mehnati natijasi ekanini ta’kidlaydi.

Ustozlarga bo‘lgan hurmat:

Ota-bobolarimiz ustozlarning haqqini teran anglaganlar, masalan, Imomi a’zam Abu Hanifa o‘z ustozini hurmat qilish uchun uning uyiga oyoqlarini uzatmaganlar.

Alisher Navoiy: "Haq yo‘lida kim senga bir harf o‘qutmish ranj ila, Aylamak bo‘lmas ado oning haqin yuz ganj ila" – deya ustozlarning qadrini yuksak ko‘rsatganlar.

Yuksak salohiyatli ustozlar jamiyatning ko‘zgusi bo‘lib, ularning mehnati Vatan istiqbolini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Huquqiy ta’lim tizimida ustozlarning o‘rni beqiyos bo‘lib, ular nafaqat bilim beruvchi, balki shaxs tarbiyalovchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlash, fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish avvalo ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan ustozlar mehnati bilan chambarchas bog‘liq.

Birinchidan, huquqiy ta’limda ustozlar o‘quvchilarga huquqiy bilimlarni tizimli va aniq yetkazishda asosiy rolni bajaradi. Ular Konstitutsiya, qonunlar, huquqiy normalar va ularning

amaliy qo‘llanilishi haqida nazariy bilimlar berish bilan birga, real hayotiy misollar orqali huquqning jamiyatdagi ahamiyatini tushuntiradilar. Bu esa o‘quvchilarda huquqiy bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, ustozlar huquqiy tarbiyaning muhim subyekti sifatida yosh avlodda qonunlarga hurmat, adolat, mas’uliyat va fuqarolik burchini shakllantiradi. O‘qituvchining shaxsiy namunasi, odobi va huquqiy madaniyati o‘quvchilarga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, huquq fanlari o‘qituvchisi o‘z faoliyati orqali qonunlarga rioya qilish zarurligini amalda ko‘rsatib bera olishi muhimdir.

Uchinchidan, huquqiy ta’limda ustozlar interaktiv metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Munozaralar, huquqiy vaziyatlarni tahlil qilish, sud jarayonlarini modellashtirish kabi usullar o‘quvchilarda huquqiy tafakkurni shakllantiradi va ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lishga undaydi.

Shuningdek, ustozlar o‘quvchilarga o‘z huquq va majburiyatlarini bilish, ularni himoya qila olish ko‘nikmalarini singdiradi. Bu esa kelajakda huquqbuzarliklarning oldini olish, jamiyatda qonuniylik va tartib-intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, huquqiy ta’limda ustozlar bilim beruvchi, tarbiyachi va yo‘naltiruvchi sifatida markaziy o‘rinni egallaydi. Ularning professional mahorati va fidoyiligi huquqiy madaniyati yuksak bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Bizga bu ilm yòlida hormay tolmay òz xizmatlarini ayamay bizga bilim berayotgan òzining mehnat faoliyati yillar davomida òrgangan hayot kechinmalarinida bizlar bilan baham kòrgan bizlarga hayot yulida qoqilmasligimi uchun oyna tutgan aziz va mòtabar ustozlarimiz doim sogu omon bòlishsin.Ustozlar hayotimizda bor ekan bizning yolimiz yoruğ va maqsadimiz aniqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
4. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston – taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
6. Abdullayeva M.X. Huquqiy tarbiya asoslari. – Toshkent: TDYuU nashriyoti, 2019.
7. Qodirov A., Xolmatov S. Pedagogika va huquqiy tarbiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
8. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
9. Abdurahmonov Q.X. Yoshlar huquqiy ongini shakllantirish masalalari. // *Ta’lim va tarbiya* jurnali, 2021, №4, 45–49-betlar.
10. Saidov A.X. Inson huquqlari va ta’lim. – Toshkent: Adolat, 2020.